

ΕΥΓΕΝΙΟΣ ΒΑΝΤΕΡΠΟΥΛ: Η ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ

Αποτελεί για μένα μεγάλη τιμή να αναφερθώ στη ζωή και στο έργο του Ευγένιου Βάντερπουλ που πέθανε την 1η Αυγούστου 1989, δυο μέρες μόλις πριν από την ογδοηκοστή τρίτη επέτειο των γενεθλίων του. Ο Ευγένιος Βάντερπουλ ή ΕΒ (Εικ. 1), όπως συνήθιζαν να τον αποκαλούν στην Αμερικανική Σχολή Κλασικών Σπουδών, υπήρξε ένας από τους σημαντικούς αμερικανούς αρχαιολόγους που εργάστηκαν στην Ελλάδα στη διάρκεια των τελευταίων πενήντα χρόνων. Σχεδόν κάθε μαθητής που φοίτησε στη Σχολή σε αυτό το διάστημα έχει επηρεαστεί από τον ΕΒ ως δάσκαλο ή ως επιστήμονα. Θα πρέπει να είναι ελάχιστοι οι κάθε εθνικότητας φοιτητές ή επιστήμονες που δεν οφείλουν κάτι από τη γνώση τους στον Ευγένιο Βάντερπουλ. Ήταν η προσωποποίηση μιας υψηλής στάθμης αμερικανικής παιδείας και διδακτικής ικανότητας. Μπορώ να ομολογήσω, με κάθε ειλικρίνεια, ότι ήταν ένας από τους καλύτερους δασκάλους που είχα ποτέ και η θητεία του στην Αμερικανική Σχολή υπήρξε θητεία μακρόχρονη και αθόρυβη. Αν και καθηλωμένος στο κρεβάτι τα τελευταία τρία χρόνια της ζωής του, χαιρέτιζε με νεανικό ενθουσιασμό όλες τις δραστηριότητες της Σχολής, όπως τις έρευνες στην Αττική και τις ανασκαφές στην αθηναϊκή Αγορά.

Ο Ευγένιος Βάντερπουλ γεννήθηκε στις 3 Αυγούστου του 1906, στο Morristown του New Jersey. Παρακολούθησε εγκύκλια μαθήματα στο σχολείο St. Paul της Μασσαχουσέτης και αποφοίτησε από το Princeton το 1929. Είχε επισκεφθεί για πρώτη φορά την Ελλάδα δύο χρόνια πριν, το 1927. Έφτασε πεζή, μέσω Αλβανίας, κάτι που φαίνεται εντελώς φυσικό σε όλους όσους θυμούνται ακόμα τις εκτεταμένες

πορείες του σε ολόκληρη την Αττική. Μετά την αποφοίτησή του από τό Princeton έγινε μέλος της Αμερικανικής Σχολής. Η συμμετοχή του στο πρόγραμμα του 1929 - 30, και ιδιαίτερα στα εκπαιδευτικά ταξίδια σε ολόκληρη την χώρα του ενέπνευσαν μία βαθειά αγάπη για την Ελλάδα και από τότε σπάνια την εγκατέλειπε. Ήταν επίσης, καλοκαιρί του 1929 όταν συνάντησε για πρώτη φορά τον Homer Thompson, επίτιμο διευθυντή των ανασκαφών της Αγοράς σήμερα. Και οι δυο ανήκαν στην πρώτη ομάδα φοιτητών της Σχολής που εγκαταστάθηκε στο Loring Hall, που είχε τότε χτιστεί πρόσφατα. Έτσι, ανάμεσά τους, αναπτύχθηκε μια στενή σχέση τόσο σε προσωπικό όσο και σε συναδελφικό επίπεδο. Η μια από τις δυο μεγάλες διακοπές στη συνεχή εξηντάχρονη παραμονή του Ευγένιου Βάντερπουλ στην Ελλάδα, ήταν το ακαδημαϊκό έτος 1930 - 31 όταν ανέλαβε τη θέση καθηγητή κλασικών σπουδών στο πανεπιστήμιο Illinois.

Επιστρέφοντας στην Ελλάδα ένα χρόνο αργότερα, το 1932, διορίστηκε Συνεργάτης των Ανασκαφών της Αγοράς στην Αμερικανική Σχολή, στο προσωπικό της οποίας είχε διοριστεί και ο Homer Thompson ένα χρόνο πριν. Σύντομα απέδειξε ότι ήταν γεννημένος ανασκαφέας. Αγαπούσε την υπαίθρια ζωή και ήταν ένας ενθουσιώδης παρατηρητής με ισχυρή πρακτική αίσθηση. Μιλούσε άνετα τα ελληνικά κι αυτό ήταν ένας από τους λόγους που τον βοήθησαν να αναπτύξει φιλικές σχέσεις με τους εργάτες του, σχέσεις που διατήρησε για πολλά χρόνια. Οι σημειώσεις που συγκέντρωνε βασίζονται σε προσεκτικές παρατηρήσεις που χαρακτηρίζονται από ορθή κρίση και είναι διατυπωμένες με τέτοια ακρίβεια ώστε είναι εύκολο να χρησιμοποιηθούν από οποιονδήποτε. Ένα μεγάλο μέρος των οριστικών δημοσιεύσεων του υλικού της Αγοράς που γίνεται σήμερα, βασίζεται στις ανασκαφές που διεξήγαγε ο Ευγένιος Βάντερπουλ και στις σημειώσεις του.

Ορισμένα κατάλοιπα, όπως είναι τα πρώιμα κτίρια κάτω από τη Στοά του Αττάλου, έχουν επικαλυφθεί και οι πληροφορίες που διαθέτουμε γι' αυτά σήμερα προέρχονται από τα σημειωματάρια του Βάντερπουλ. Χάρη στη μεγάλη παρατηρητικότητα που τον διέκρινε, τα σημειωματάρια αυτά προσφέρουν πολλές πληροφορίες για την αναπαράσταση και ταύτιση αυτών των πρώιμων κτιρίων. Σε αυτόν τον χώρο, το 1953, ο ΕΥ ανακάλυψε τη γνωστή «ψηφοδόχο» (Εικ. 2). Αυ-

τό το μικρό κατασκεύασμα αποτελείται από δυο κεραμεικούς αγωγούς νερού τοποθετημένους σε απόσταση μερικών εκατοστών ο ένας από τόν άλλον, έτσι ώστε να σχηματίζουν κοίλωμα. Μέσα στο κοίλωμα αυτό βρέθηκαν έξι χάλκινοι ψήφοι που χρονολογούνται στα τέλη του 4ου αιώνα π.Χ. Πρόσφατα, ο Rhys Townsend στο βιβλίο του σχετικά με τα ερείπια κάτω από τη Στοά του Αττάλου, στο ανατολικό τμήμα της Αγοράς, υποστηρίζει ότι το κοίλωμα αυτό με την κεραμεική επένδυση πρέπει να είχε στο εσωτερικό του ένα ξύλινο κιβώτιο το οποίο περιείχε τον εξοπλισμό που χρησιμοποιούσαν στα δικαστήρια.¹ Ο Townsend στηρίχτηκε στις σημειώσεις του ΕΥ προκειμένου να ταυτίσει αυτά τα πρώιμα κτίρια με τα δικαστήρια του τέταρτου και τρίτου αιώνα π.Χ. Τα δικαστήρια αυτά αποτελούν την πιο σημαντική μαρτυρία σχετικά με το νομικό σύστημα που επικρατούσε την εποχή των ρητόρων. Ο ΕΥ ήταν, επίσης, ο κύριος υπεύθυνος για τη διερεύνηση ενός κτιρίου στη νοτιοδυτική γωνία της Αγοράς, που θα μπορούσε να είναι η Ηλιαία, το ανώτερο δικαστήριο της Αθήνας.

Τα όστρακα που εντοπίστηκαν μέσα στις επιχώσεις και που σχετίζονται με αυτά τα κτίρια οδήγησαν τον ΕΥ σε έναν άλλο τομέα που τον ενδιέφερε ιδιαίτερα. Στη μελέτη των οστράκων που χρησίμευαν σαν ψήφοι, όταν αποφασιζόταν ο εξοστρακισμός για μια δεκαετία των πολιτικών που ήταν ύποπτοι ότι σχεδίαζαν να γίνουν δικτάτορες. Οι διαδικασίες αυτές γίνονταν στην Αγορά, και οι ανασκαφές έφεραν στο φως περίπου 1200 τέτοιους ψήφους πάνω στους οποίους είναι γραμμένα τα ονόματα πολλών γνωστών αθηναίων πολιτικών. Η έλξη που άσκησαν αυτά τα όστρακα πάνω στον ΕΥ οφειλόταν στο ανθρώπινο ενδιαφέρον που παρουσίαζαν. Στην τελευταία παράγραφο της μονογραφίας του με τίτλο *Οστρακισμός στην Αθήνα*, γράφει:

«Αλλά βρισκόμαστε επίσης πολύ κοντά στα μεγάλα γεγονότα της αθηναϊκής ιστορίας. Η ιστορία είναι οι άνθρωποι και όσο περισσότερο γνωρίζουμε τους ανθρώπους που δημιουργούν την ιστορία, τόσο καλύτερα θα κατανοούμε την ιστορία της εποχής τους. Τα όστρακα αποτελούν μια απρόσμενα πλούσια πηγή πληροφόρησης για τα άτομα των οποίων τα ονόματα καταγράφονται σ' αυτά. Πληροφορούμαστε για τις οικογενειακές τους σχέσεις, έχουμε υπαινιγμούς σχετικά με την αιτία για την οποία καταψηφίστηκαν, είμαστε σε θέση να υπολογίσουμε την χρονολογία του εξοστρακισμού τους και να

εντάξουμε όλα αυτά τα στοιχεία στη γενική ιστορία αυτής της περιόδου. Αλλά, ξέχωρα από όλα αυτά, η ανάγνωση, πάνω σ' αυτά τα όστρακα, των μεγάλων ονομάτων της Αθήνας του 5ου αιώνα, όπως του Θεμιστοκλή, του Αριστείδη, του Κίμωνα και του Περικλή, αποτελεί μια συγκλονιστική ιστορία».²

Η αναφορά του ονόματος του Αριστείδη θυμίζει μια ιστορία που άρεσε ιδιαίτερα στον ΕΥ, συγκεκριμένα την ιστορία που διηγείται ο Πλούταρχος σχετικά με τον αγράμματο χωρικό που καταψήφισε τον Αριστείδη μόνο και μόνο επειδή είχε βαρεθεί να ακούει να τον αποκαλούν «Δίκαιο».³

Η μονογραφία *Οστρακισμός στην Αθήνα*, δύο διαλέξεις που έδωσε ο ΕΥ στο Πανεπιστήμιο του Cincinnati, στις 30 Απριλίου και 1η Μαΐου του 1969, και που ήταν αφιερωμένες στη μνήμη της Louise Taft Sempl⁴. Η μονογραφία αυτή αποτελεί μια διεξοδική μελέτη της διαδικασίας που συνόδευε έναν οστρακισμό και ορισμένων ιστορικών προσώπων που είχαν εμπλακεί σε αυτούς. Στην πραγματικότητα, πρόκειται για τη συγκέντρωση ενός αριθμού άρθρων που είχαν γραφτεί σχετικά με τα όστρακα της Αγοράς το 1949, 1952 και 1968⁵. Τόσο τα άρθρα όσο και η μονογραφία παρουσιάζουν τον ΕΥ σαν ουμανιστή, γιατί συνδύαζε τις επιστήμες της αρχαιολογίας, της ιστορίας και της φιλολογίας προκειμένου να ερμηνεύσει την αυστηρά προσωπική φύση των οστράκων με την αβέβαιη γραφή και ορθογραφία.

Μερικά από τα πιο σημαντικά κτίρια της Αγοράς ήρθαν στο φως κάτω από την επίβλεψη του ΕΥ, είτε με την ιδιότητά του σαν επικεφαλής αρχαιολόγου ορισμένων χώρων των ανασκαφών, είτε σαν αναπληρωτή διευθυντή της Αγοράς, μια θέση στην οποία παρέμεινε επί 20 χρόνια - από το 1947 ως το 1967. Το πρώτο από τα κτίρια αυτά ήταν η Θόλος, ένα από τα σημαντικότερα διοικητικά κτίρια της αρχαίας Αθήνας, που εντοπίστηκε στα 1933- 34. Στο άρθρο του «Θόλος και Πρυτανικόν» που δημοσιεύτηκε το 1935,⁶ εξετάζει τη σύγχυση που είχε δημιουργηθεί, τόσο στην αρχαία όσο και στη σύγχρονη γραμματεία μεταξύ της Θόλου και του Πρυτανικού και συμπεραίνει, ότι Πρυτανικόν ήταν ένα από τα ονόματα που χρησιμοποιούσαν για τη Θόλο και την γύρω περιοχή.

Το 1939 ανέσκαψε έναν απίστευτα πλούσιο μυκηναϊκό θολωτό τάφο στη βόρεια πλαγιά του Αρείου Πάγου. Ο τάφος που ονομάστηκε

«Τάφος των Ελεφάντινων Πυξίδων», χρονολογείται γύρω στα 1400 π.Χ., και περιείχε πολλά αναθήματα μεταξύ των οποίων έξι κεραμεικά αγγεία και μια μεγάλη κοσμηματοθήκη από ελεφαντόδοντο. Ένα μικρότερο κουτί από ελεφαντόδοντο εντοπίστηκε στο δάπεδο, κοντά στο κοίλωμα του τάφου μαζί με αρκετές οστέινες περόνες και ένα χάλκινο κάτοπτρο. Ύστερα από αρκετά χρόνια, κατά την τελική δημοσίευση του τάφου⁷ η συγγραφέας Sara Immerwahr στηρίζεται στη γνώμη και τα συμπεράσματα του ανασκαφέα, προσφέροντας έτσι άλλη μια μαρτυρία σχετικά με τη μεγάλη εκτίμηση που τρέφουν οι αρχαιολόγοι για τις σημειώσεις και την παρατηρητικότητα του ΕΥ.

Ο ΕΥ ήταν, επίσης, υπεύθυνος για την ανασκαφή του Ελευσίνιου, στη νοτιοανατολική γωνία της Αγοράς, που άρχισε το 1938 και συνεχίστηκε ως την δεκαετία του 1950. Η περιοχή αυτή ήταν εντελώς κατεστραμμένη και απαιτούσε επίπονες ανασκαφές προκειμένου να αποκατασταθεί η μορφή της και, πάνω από όλα, η ταυτότητά της. Μετά από διαμάχες και εικασίες, τα στοιχεία που απέδωσε η συστηματική έρευνα του ΕΥ υπήρξαν καθοριστικά για την τοποθέτηση του ιερού των δυο θεοτήτων, της Δήμητρας και της Κόρης.⁸ Οι εγχάρακτες αφιερώσεις στις ελευσίνιες θεότητες που εντοπίστηκαν στη θέση αυτή, σε συνδυασμό με την περιγραφή του Πausανία επιβεβαιώνουν την ταύτιση. Η τελική δημοσίευση του ιερού βρίσκεται στο στάδιο της προετοιμασίας και τα αρχικά στοιχεία περιγραφής του, οφείλονται, για μια ακόμη φορά, στις σημειώσεις του ΕΥ.

Η Εργασία του ΕΥ στην Αγορά διακόπηκε από την έναρξη του Δεύτερου Παγκόσμιου Πολέμου και την γερμανική εισβολή. Παρέμεινε στην Αθήνα σχεδόν ένα χρόνο μετά την κατοχή. Ο ίδιος ισχυριζόταν ότι γνώρισε την περιοχή της Αθήνας χάρη στις διαδρομές που έκανε με ένα ποδήλατο, ψάχνοντας για τρόφιμα προκειμένου να συντηρήσει τα διακόσια περίπου άστεγα παιδιά που είχε περισυλλέξει. Στα τέλη του 1942 μεταφέρθηκε σε ένα στρατόπεδο συγκεντρώσεως στο Laufen της Γερμανίας, όπου παρέμεινε από τον Νοέμβριο του 1942 μέχρι τον Μάρτιο του 1944. Αξιοποίησε αυτό το διάστημα μελετώντας Ηρόδοτο, Θουκυδίδη (δυο φορές), τα *Ελληνικά* του Ξενοφώντα και την Αθηναίων Πολιτεία, καθώς την *Ιστορία της Ελλάδος* του Bury και το *Παρακμή και Πτώση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας* του Gibbon. Επίσης, έκανε διαλέξεις στους συγκαταρούμενους του σχετικά με διά-

φορα θέματα αρχαίας ιστορίας. Επιστρέφοντας στις Ηνωμένες Πολιτείες, τον Μάρτιο του 1944, παρέμεινε τους μήνες Μάιο και Ιούνιο στο Institute for Advanced Study του Princeton, όπου ολοκλήρωσε δυο άρθρα σχετικά με υλικό της Αγοράς.⁹ Αυτή ήταν μια από τις ελάχιστες φορές που παρέμεινε στις Ηνωμένες Πολιτείες. Οι επόμενες ήταν μια δεύτερη σύντομη επίσκεψη στο Institute for Advanced Study, την άνοιξη του 1955, οι παραδόσεις των Διαλέξεων Semple στο Πανεπιστήμιο του Cincinnati το 1969,¹⁰ και οι διαλέξεις Jackson στο Πανεπιστήμιο Harvard το 1978. Οι τελευταίες αναφέρονταν στις έρευνες που διεξήγαγε σχετικά με τον Μαραθώνα.

Εκτός από την ενεργό συμμετοχή του στις ανασκαφές της Αγοράς, ο ΕΥ έγραψε αρκετά σημαντικά άρθρα πάνω σε διάφορα θέματα των ανασκαφών αυτών τα οποία είχαν σαν αποτέλεσμα να θεωρηθεί αυθεντία πάνω σε ζητήματα ελληνικής επιγραφικής και τοπογραφίας (Εικ. 3). Ένα άρθρο που άσκησε μεγάλη επίδραση είναι το «Η πορεία του Πausanία στην Αγορά της Αθήνας».¹¹ Η περιγραφή των κτιρίων της Αγοράς από τον Πausanία, στα κεφάλαια 3 - 17 του πρώτου βιβλίου, αποτελεί το κλειδί για την ταύτιση των κατασκευών που έχουν αποκαλυφθεί. Σε αυτό το αξιόλογο άρθρο, που περιγράφει πιστά την πορεία του Πausanία στην Αγορά, οφείλεται κυρίως η ακριβής ταύτιση των κτιρίων. Το άρθρο αποτελεί ένα εξαιρετικό δείγμα χρησιμοποίησης και χειρισμού τόσο των φιλολογικών όσο και των επιγραφικών πηγών. Δέκα χρόνια αργότερα, ο ΕΥ συνέχισε την τοπογραφική του εργασία προσδιορίζοντας την θέση και την κατεύθυνση των δρόμων έξω από την βορειοδυτική γωνία της Αγοράς.¹² Η αξία του άρθρου έγκειται στο ότι καθορίζει το γενικό πλαίσιο της περιοχής, αφού υπάρχουν τρεις σημαντικοί δρόμοι που συγκλίνουν στην βορειοδυτική γωνία της Αγοράς, δυο από βορειοδυτική κατεύθυνση, από την Ιερή Πύλη και (την Πύλη) του Δίπυλου αντίστοιχα, και ένας τρίτος από την βόρεια. Η αρχιτεκτονική διαμόρφωση αυτής της γωνίας της Αγοράς θα πρέπει να παρουσίαζε μεγάλες δυσκολίες κατά την αρχαιότητα, αφού οι δρόμοι αυτοί εισχωρούν στην Αγορά σε ασύμμετρες γωνίες. Ωστόσο, το άρθρο του ΕΥ συνέβαλε στην αποσαφήνιση της τοπογραφίας αυτής της γωνίας και έβαλε τα θεμέλια για την ανασκαφή που ακολούθησε στην περιοχή το 1971.¹³

Όμως, η πιο γνωστή του ταύτιση ήταν εκείνη της Φυλακής του

Σωκράτη.¹⁴ Ένα άσχημα διατηρημένο κτίριο είχε εντοπιστεί στα τέλη του 1940, λίγο έξω από την νοτιοδυτική γωνία της Αγοράς. Είχε ασυνήθιστο σχέδιο: ήταν μια στενόμακρη κατασκευή του 5ου και 4ου αιώνα π.Χ. Περιελάμβανε δυο σειρές από τετράγωνα δωμάτια, πέντε στη μια πλευρά, τρία στην άλλη και χωριζόταν από ένα διάδρομο. Με ένα ακόμη έξοχο δείγμα συνδυασμού αρχαιολογικών και φιλολογικών στοιχείων, τα τελευταία από τα οποία υπάρχουν σε σποραδικές αναφορές στον Φαίδωνα του Πλάτωνα, ο ΕΥ μπόρεσε να ταυτίσει το κτίριο με τη φυλακή της Αθήνας ή δεσμοκτήριο, όπως την αποκαλούσαν. Σε αυτή την φυλακή είχε παραμείνει ο Σωκράτης τον τελευταίο μήνα της ζωής του, πριν θανατωθεί το 399 π.Χ. Στα ερείπια του κτιρίου εντοπίστηκαν 13 κεραμικά φιαλίδια, από αυτά που χρησιμοποιούσαν στην αρχαιότητα για φάρμακα και τα οποία πιθανόν να περιείχαν το κώνειο που ήπιε ο Σωκράτης. Μέσα στο κτίριο εντοπίστηκε, επίσης, μια μικρή μαρμάρινη προτομή του Σωκράτη.

Ο ΕΥ ενδιαφέρθηκε ιδιαίτερα και για την κεραμική της Αρχαϊκής Περιόδου και συγκεκριμένα την μελανόμορφη. Ένα από τα πρώτα και πιο σημαντικά άρθρα του σχετικά με αυτό το θέμα είναι το «An Alabastron by the Amasis Painter»¹⁵. Το αλάβαστρο αυτό, που εντοπίστηκε σε ένα πηγάδι στο νοτιοανατολικό τμήμα της Αγοράς το 1938, και χρονολογείται γύρω στα μέσα του 6ου αιώνα π.Χ. δεν αποτελεί μόνο ένα από τα πρωϊότερα γνωστά αττικά αλάβαστρα, αλλά αποτελεί επίσης ένα έξοχο δείγμα ζωγραφικής σε μικρογραφία ενός κορυφαίου καλλιτέχνη μελανόμορφης κεραμικής των μέσων του 6ου αιώνα. Την εποχή εκείνη, η δημοσίευση του αλάβαστρου συνέβαλε στη διεύρυνση των γνώσεών μας σχετικά με το έργο και την τεχνοτροπία του ζωγράφου του Άμασι. Στο ίδιο άρθρο, ο ΕΥ δημοσίευσε και τα άλλα αντικείμενα που βρέθηκαν μαζί με το αλάβαστρο και, μεταξύ άλλων, μια μελανόμορφη οινόχρη με μια σειρήνα με ανοιγμένα φτερά στο πρόσθιο μέρος και ένα τμήμα ημιγανωμένου κρατήρα.

Μια από τις πρώτες εργασίες του ΕΥ στην Αγορά, το 1932, όταν ήταν νέος Συνεργάτης των Ανασκαφών, ήταν να ανασκάψει έναν ορθογώνιο λάκκο που βρισκόταν στην ανατολική πλαγιά του Αγοραίου Κολωνού. Στη συνέχεια δημοσίευσε το περιεχόμενο αυτού του λάκκου σε δυο μέρη: αυτό με τις κατώτερες επιχώσεις το 1938 και το άλ-

λο με τις ανώτερες το 1946.¹⁶ Ο λάκκος επρόκειτο να χρησιμοποιηθεί σαν πηγάδι, αλλά λόγω του ακανόνιστου σχήματος που είχε, το νερό κυλούσε πολύ σιγά και έτσι, όταν τα τοιχώματά του κατέρρευσαν, κάπου στο τρίτο τέταρτο του βου αιώνα π.Χ., εγκαταλείφθηκε. Ωστόσο, γύρω στο 490 π.Χ. το στόμιο αποκαλύφθηκε, και το πηγάδι χρησιμοποιήθηκε σαν χώρος απορριμμάτων των κεραμικών εργαστηρίων που βρίσκονταν στην περιοχή. Επειδή η επίχωση στο πηγάδι είχε συγκεντρωθεί σε δυο μεγάλες περιόδους που τις χώριζε μια μόνο γενεά, τα περιεχόμενα απόκτησαν μεγάλη σημασία για τη χρονολόγηση όχι μόνο της ίδιας της Αγοράς, αλλά γενικότερα της αθηναϊκής κεραμικής. Τα χρονολογημένα με ακρίβεια όστρακα που εντοπίστηκαν στην ανώτερη επίχωση συνέβαλαν στη βελτίωση της χρονολόγησης της ύστερης μελανόμορφης και πρώιμης ερυθρόμορφης κεραμικής. Στον ίδιο τόμο ο ΕΥ συνέχισε τη μελέτη της μελανόμορφης κεραμικής που είχε εντοπιστεί στο διάστημα των δέκα προηγούμενων ανασκαφών.¹⁷ Το άρθρο είναι σημαντικό γιατί πραγματεύεται τέσσερις αποσπασματικούς παναθηναϊκούς αμφορείς από τους οποίους ο ένας είναι πολύ πρώιμος, δυο μη Αττικά ασυνήθιστα κομμάτια, ένα από την Ναύκρατη και ένα άλλο προφανώς από τη Μήλο.

Όμως οι μελέτες του ΕΥ δεν περιορίστηκαν μόνο στην τοπογραφία και στην κεραμική. Τον συγκινούσε, επίσης, η γλυπτική κι αυτό φαίνεται από ένα άρθρο του με τίτλο «The Kneeling Boy».¹⁸ Πρόκειται για ένα πήλινο πλαστικό αγγείο με τη μορφή ενός γονατισμένου νέου, που δένει μια ταινία γύρω από το μέτωπό του. Το αγγείο αυτό αποτελεί, αναμφίβολα, ένα από τα ωραιότερα δείγματα αρχαϊκής τέχνης που εντοπίστηκαν στις ανασκαφές της Αγοράς. Οι παρατηρήσεις του ΕΥ σχετικά με την τεχνολογία του έργου, φανερώνουν μια γνώση της ελληνικής γλυπτικής που λίγοι από εμάς θα μπορούσαν να διεκδικήσουν και είναι λυπηρό το γεγονός ότι δεν ασχολήθηκε περισσότερο με αυτό το είδος έκφρασης της ελληνικής τέχνης.

Αν και η εργασία του ΕΥ ήταν αφιερωμένη, κυρίως, στην Αγορά, ο ίδιος ενδιαφερόταν πάντα για την Αττική και συνέβαλε ουσιαστικά στην γνώση της τοπογραφίας της. Το 1960, σε συνεργασία με τον James McCredie, πρώην διευθυντή της Αμερικανικής Σχολής, και τον Arthur Steinberg, ανέσκαψε τα ερείπια ενός αρχαίου στρατοπέδου στην Κορώνη, στην ανατολική ακτή της Αττικής.¹⁹ Αποκαλύφθηκε

ότι το στρατόπεδο στην Κορώνη είχε χρησιμεύσει σαν βάση επιχειρήσεων για το εκστρατευτικό σώμα που είχε στείλει ο Πτολεμαίος ΙΙ της Αιγύπτου για να ελευθερώσει την Αθήνα από τον μακεδονικό ζυγό, στη διάρκεια του Χρεμωνιδείου Πολέμου από το 265 ως το 261 π.Χ. Τα αποτελέσματα δεν απέδωσαν μόνο νέα στοιχεία για τις στρατιωτικές επιχειρήσεις στη διάρκεια του Χρεμωνιδείου Πολέμου, αλλά αποκάλυψαν για πρώτη φορά την μορφή ενός ελληνιστικού στρατοπέδου, με τις οχυρώσεις, τους στρατώνες και τις αποθήκες του. Επειδή τα ευρήματα μπορούν να χρονολογηθούν με ακρίβεια, προσφέρουν ένα πολύτιμο σταθερό σημείο για τη μελέτη της κεραμικής του 3ου αι. π.Χ. και της Ελληνιστικής χρονολόγησης γενικότερα. Πρόσφατα, ο δήμος της Κορώνης τίμησε τον ΕΥ δίνοντας το όνομά του σε έναν από τους δρόμους του (οδός Ευγένιου Βάντερπουλ, αρχαιολόγου).

Η άλλη αξιόλογη ανακάλυψη, εκτός Αθήνας, ήταν η ταύτιση των θραυσμάτων ενός μαρμάρινου κίονα στον όρμο του Μαραθώνα. Αν και τα θραύσματα αυτά ήταν ορατά για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα, ο ΕΥ ήταν εκείνος που απέδειξε ότι ο κίονας χρονολογείται λίγο πριν από τα μέσα του 5ου αι. π.Χ., ότι έφερε μια γλυπτή μαρμάρινη μορφή, προφανώς μια Νίκη, και ότι αποτελούσε ένα αθηναϊκό τρόπαιο από τη Μάχη του Μαραθώνα του 490 π.Χ., που υποδεικνυε το σημείο όπου οι Αθηναίοι είχαν καταφέρει το μεγαλύτερο πλήγμα στον περσικό στρατό.²⁰

Το ενδιαφέρον του ΕΥ για ό,τι αφορούσε την Αττική συνεχίστηκε με τις μελέτες του το 1953, 1965, 1966, 1970 και 1974,²¹ σχετικά με τη θέση διάφορων δήμων, μεταξύ των οποίων και ο Μαραθώνας, και με εξερευνήσεις στη βορειοδυτική Αττική που οδήγησαν στη συγγραφή ενός άρθρου με τίτλο «Roads and Forts in Northwestern Attica» το 1978.²² Οι δημοσιεύσεις του ΕΥ σχηματίζουν έναν μεγάλο κατάλογο και δεν είναι δυνατόν να αναφερθεί εδώ η επιστημονική σημασία κάθε ενός από τα 98 άρθρα του. Τα αντιπροσωπευτικά δείγματα που επελέγησαν είναι, πιστεύουμε, αρκετά για να δώσουν μια εικόνα της ευρύτητας και της ποικιλίας της σκέψης του.

Η επίδραση που άσκησε σαν εκπαιδευτικός υπήρξε το ίδιο σημαντική με το επιστημονικό του έργο. Κατά τη διάρκεια της θητείας

του στη θέση του Καθηγητή Αρχαιολογίας της Αμερικανικής Σχολής, από το 1949 ως το 1971, επηρέασε την παιδεία και την σκέψη των περισσότερων αμερικανών αρχαιολόγων που εργάζονται σήμερα στην Ελλάδα. Από τα χέρια του πέρασαν αμέτρητοι μαθητές και υπήρξε ο εμπνευστής δεκάδων διατριβών και άρθρων. Μία ολόκληρη γενιά επιγραφολόγων και τοπογράφων της Αττικής ανδρώθηκε κάτω από την κηδεμονία του και γαλουχήθηκε με τις θρυλικές, τώρα πια, πορείες του Σαββάτου στην Αττική. Ο τιμητικός τόμος για την εβδομηκοστή πέμπτη επέτειο των γενεθλίων του στις 3 Αυγούστου του 1981, περιλαμβάνει 26 άρθρα γραμμένα από τους πιο επιφανείς αμερικανούς αρχαιολόγους, που υπήρξαν συνάδελφοι και πρώην μαθητές του.²³ Σαν ανώτερο μέλος του διδακτικού προσωπικού της Σχολής, είχε την κύρια ευθύνη των εκπαιδευτικών ταξιδιών και των σεμιναρίων τα οποία συγκροτούν το ακαδημαϊκό πρόγραμμα της Σχολής. Έτσι, η σημερινή θέση της αμερικανικής αρχαιολογίας στην Ελλάδα οφείλεται, κατά κύριο λόγο, στη σοφία και στην υπομονή του να διδάσκει όχι μόνο τη σωστή ερμηνεία των αρχαιολογικών στοιχείων (Εικ. 4), αλλά και τον τρόπο ζωής, τα έθιμα, τα πουλιά και τα λουλούδια της Ελλάδας.

Ο ΕΥ δεν αγάπησε μόνο την αρχαιολογία της Ελλάδας, αλλά την ίδια την Ελλάδα. Οι περιγραφές που έκανε σχετικά με μια θέση ή ένα μνημείο ήταν αβίαστες και άνετες, και διανθίζονταν με ανέκδοτα που αφορούσαν την ανακάλυψή τους και με αναφορές στην ιστορία τους, από τους παλαιούς χρόνους ως σήμερα. Ήταν φανερό σε όλους ότι το ενδιαφέρον του ΕΥ για τους ανθρώπους και την Ελλάδα ήταν απεριόριστο (Εικ. 5).

Η βράβευση του ΕΥ με το Χρυσό Μετάλλιο Διακεκριμένων Αρχαιολογικών Επιτευγμάτων από το Αρχαιολογικό Ινστιτούτο της Αμερικής το 1975, καθώς και η αναγόρευσή του στο αξίωμα του επίτιμου αντιπροέδρου της Ελληνικής Αρχαιολογικής Εταιρείας το 1987, αποδεικνύουν την επίδραση που άσκησε στις ελληνικές σπουδές. Δεν μπορώ να σκεφθώ πιο κατάλληλο τρόπο για να τελειώσω αυτό το άρθρο από το να παραθέσω ένα απόσπασμα του λόγου που συνόδευε την απονομή του Χρυσού Μεταλλίου:

«Με τις ανασκαφές του, τις δημοσιεύσεις του που κάλυπταν ένα ευρύ φάσμα θεμάτων και, προπάντων, χάρη στη διδασκαλία του επη-

ρέασε, με τον δικό του αθόρυβο τρόπο, την ποιότητα της αρχαιολογικής έρευνας και αύξησε το ενδιαφέρον των αμερικανών σπουδαστών για την αρχαία Ελλάδα... Χάρη στην πραότητα και τη γνώση, που τόσο γενναιόδωρα μοιράστηκε, ο Ευγένιος Βάντερπουλ οδήγησε μια ολόκληρη γενιά αρχαιολόγων και ιστορικών πιο κοντά στη σωστή εκτίμηση των μεθόδων και της αξίας της Ελληνικής τοπογραφίας».²⁴

Με τον θάνατό του ο αρχαιολογικός κόσμος θρηνεί την απώλεια ενός αληθινού φιλέλληνα.

WILLIAM D.E. COULSON

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. R. F. Townsend, *The Athenian Agora: The East Side of the Agora, Remains Beneath the Stoa of Attalos* (Princeton, forthcoming).
2. E. Vanderpool, *Ostracism at Athens*, University of Cincinnati, Lectures in Memory of Louise Taft Semple, Second Series (Oklahoma 1973) 29.
3. *Αριστέϊδος* 7. 7 - 18.
4. Supra n. 2.
5. «Some Ostraka from the Athenian Agora», *Hesperia*, Suppl. VIII (1949), 394-412; «The Ostracism of the Elder Alkibiades», *Hesperia* 21 (1952), 1-8; «New Ostraka from the Athenian Agora», *Hesperia* 37 (1968), 117-120.
6. «Tholos and Prytanikon», *Hesperia* 4 (1935), 470 - 475.
7. *The Athenian Agora XIII, The Neolithic and Bronze Ages*, Princeton 1971, 158 - 161.
8. H. A. Thomson and R. E. Wycherley, *The Athenian Agora XIV, The Agora of Athens*, Princeton 1972, 150 - 155.
9. *Hesperia* 15 (1946), 120 - 137, *Hesperia* 15 (1946), 265 - 336.
10. Supra n.2.
11. «The Route of Pausanias in the Athenian Agora», *Hesperia* 18 (1949), 128 - 137.
12. «Roads at the Northwest Corner of the Athenian Agora», *Hesperia* 28 (1959), 289 - 297.
13. T. Leslie Shear, Jr., «The Athenian Agora: Excavations of 1971 and 1972», *Hesperia* 42 (1973), 121 - 179, 359 - 407. «The Athenian Agora: Excavations of 1973 - 1974», *Hesperia* 44 (1975), 331 - 374.
14. «The Prison of Socrates», *Illustrated London News*; 264 (June 1976), 87 - 88; «The State Prison of Ancient Athens», *From Athens to Gordion. The Papers of a Memorial Symposium for Rodney S. Young (University Museum Papers 1)*, Philadelphia 1980, 17 - 31.
15. *Hesperia* 8 (1939), 247 - 266.
16. «The Rectangular Rock - cut Shaft», *Hesperia* 7 (1938), 363 - 411; *Hesperia* 15 (1946), 265 - 336.
17. «Some Black - figured pottery from the Athenian Agora», *Hesperia* 15 (1946), 120 - 137.
18. *Hesperia* 6 (1937), 426 - 441.
19. «Koroni: A Ptolemaic Camp on the East Coast of Attica», *Hesperia* 31 (1962), 26 - 61.

20. «A Monument to the Battle of Marathon», *Hesperia* 35 (1966), 93 - 106.
21. «New Evidence for the Location of the Attic Deme Kopros», *Hesperia* 22 (1953) 175 - 176. «The Location of the Attic Deme Erchia», *BCH* 89 (1965), 21 - 26. «The Deme of Marathon and the Herakleion», *AJA* 70 (1966), 319-323. «The Two Attic Demes of Eitea», *AD* 25 (1970), A', 215 - 216. «The Attic Deme Phegaia», *Mélanges helléniques offerts à Georges Daux*, Paris 1974, 339 -343.
22. *California Studies in Classical Antiquity*, 11 (1978), 227 - 245.
23. *Studies in Attic Epigraphy, History, and Topography Presented to Eugene Vanderpool*, *Hesperia*, Suppl. XIX (1982).
24. *AJA* 80 (1976), 192.

*Summary***EUGENE VANDERPOOL: HIS LIFE AND WORK**

Eugene Vanderpool, or EV as he was called at the American School of Classical Studies, was one of the most influential American archaeologists to have worked in Greece over the past half century. Practically every student who has been at the School during that period has been influenced by EV either as a teacher or as a scholar.

He first came to Greece in 1927; thus began sixty years of almost continuous residence in Greece and association with the American School, first as a fellow of the Agora Excavations and then as Professor of Archaeology at the School. A number of the most important buildings of the Agora were brought to light under EV's supervision; one calls to mind, amongst other structures, Tholos, the Heliiaia, the structures under the Stoa of Attalus, the Eleusinian, the Prison of Socrates, and the rich Mycenaean chamber tomb on the north slope of the Acropolis.

Even though EV's fieldwork was devoted largely to the Athenian Agora, he was always interested in Attica and contributed greatly to our understanding of its topography; one recalls his work at Koroni, Marathon, and on the forts in northwestern Attica.

It is a mark of the impact that Eugene Vanderpool had on Greek studies that in 1975 he was awarded the Gold Medal for Distinguished Archaeological Achievement by the Archaeological Institute of America and that in 1987 he was made an honorary vice-president of the Archaeological Society in Athens. EV's real home was not just archaeology, but Greece in all its aspects; he was a true philhellene.

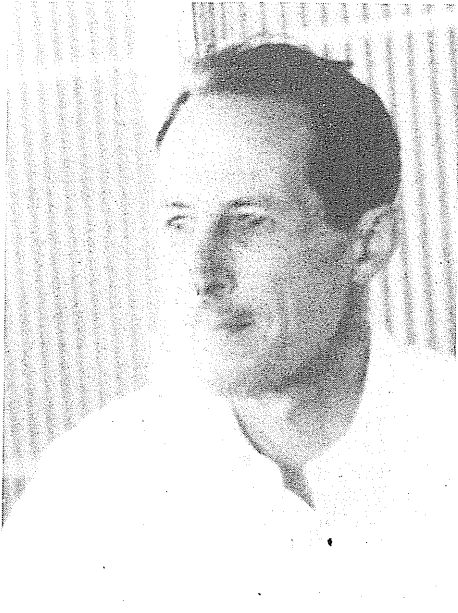
WILLIAM D. E. COULSON

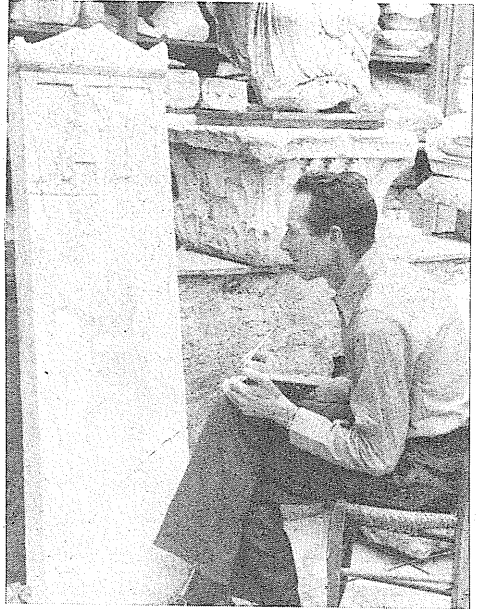
Εικ. 1: Ο Ευγένιος Βάντερπουλ.

Εικ. 2: Ο Ευγένιος Βάντερπουλ και η ψηφοδόχος.

*Εικ. 5: Ευγένιος Βάντερπουλ
στη Στοά του Αττάλου.*

*Εικ.3: Ο Ευγένιος Βάντερπουλ μελετάει μια
επιγραφή από την Αθηναϊκή Αγορά.*

Εικ.4: Ο Ευγένιος Βάντερπουλ και ο Παρθενώνας.